

El tractat per al govern de la Ciutat d'Urgell de Jeroni Grau (1570). Un manual de govern en un context de redreç municipal

The Treatise for the Government of the City of Urgell by Jeroni Grau (1570): A Manual of Government in a Context of Municipal Reform

per Lluís Obiols Perearnau*

Arxiu de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell

RESUM

L'any 1570, el jurista Jeroni Grau redactava un manual d'economia política pensat per governar el municipi de la Seu d'Urgell. La seva formació com a doctor en dret, així com l'acumulació dels càrrecs de cònsol en cap, jutge de crims i advocat de la ciutat, que exercia aquell any, permeten entendre les característiques de la seva obra, minuciosament estructurada i classificada, així com la posada en relació de les grans obres clàssiques sobre teoria de govern amb el funcionament quotidià del consolat de la Ciutat d'Urgell. El text de Jeroni Grau, editat l'any 2019, s'inscriu en un context de redreç de la institució municipal, que va emprendre accions en diversos àmbits i que detallem en aquest article.

PARAULES CLAU

Manuels d'economia política, institucions municipals, consolat, Seu d'Urgell, segle XVI.

ABSTRACT

In 1570, the jurist Jeroni Grau wrote a manual of political economy for the municipality of La Seu d'Urgell. His background as a Doctor of Law coupled with his various roles that year – as chief consul, criminal judge and city solicitor – explain the features of his work. It was meticulously structured and classified, linking the great classical works on the theory of government to the day-to-day functioning of the City of Urgell's consulate. Grau's text, published in 2019, fits within a context of institutional reform of the municipal government as evidenced by actions in various areas.

KEYWORDS

Manuels of political economy, municipal institutions, consulate, Seu d'Urgell, 16th century.

Una troballa inesperada

L'any 2010 es va inaugurar l'Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell, un equipament inexistent fins a aquell moment. En el procés de trasllat de l'Arxiu Municipal de la Seu d'Urgell cap al nou edifici, on quedaria integrat, es va identificar, fragmentat i se-

Recepció: 23/10/2023. Avaluacions: 13/12/2023, 08/03/2024. Versió definitiva: 12/05/2025.

* Lluís Obiols Perearnau, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1825-3703>.

parat en dues localitzacions diferents, un document singular i d'una importància molt significativa per a la història de la ciutat. Es tracta d'un conjunt de dos quadernets, malauradament incomplet, que sumaven originàriament un total de 60 folis, amb un petit afegitó de dos folis més. En ells es troba escrit, amb una prosa rica i molt precisa en l'ús dels conceptes, un tractat de govern, un manual d'economia política, que posa en relació la literatura clàssica de l'antiguitat amb els usos i costums municipals de la Ciutat d'Urgell, escrit l'any 1570.¹

L'extraordinari interès de l'obra, evidentment en l'àmbit local per a la història de la Seu d'Urgell, però també per a l'estudi dels manuals de poder catalans, va portar a creure que n'era recomanable l'edició. Així, l'any 2019, Anem Editors va publicar el text íntegre del tractat, acompanyat d'una nova edició de les Usances de la ciutat de l'any 1430 –citades sovint en el mateix text–, complementat amb un estudi introductor sobre la Seu d'Urgell al segle XVI i una aproximació biogràfica a l'autor del text –el jurista Jeroni Grau– i els seus orígens familiars. La publicació compta amb un pròleg del doctor Josep Capdeferro, on posa en context el document i remarca el seu destacat interès més enllà de l'àmbit estrictament local.²

La redacció del document s'ha d'entendre en un context de redreç de la institució municipal en diversos àmbits, un conjunt d'actuacions que no han estat recollides per la historiografia local fins avui. En els anys immediats a la seva escriptura, el Consolat de la ciutat va emprendre una sèrie d'accions, en àmbits molt diversos, destinades a reforçar el municipi, assegurar els seus privilegis i consuetuds i garantir la seva visibilitat. En aquest article incorporem aquestes noves dades que ens permeten entendre la tasca de Jeroni Grau, malgrat la singularitat del personatge i de la seva obra, com a part d'una dinàmica més general de redreç del poder local.

Des d'un altre punt de vista, creiem interessant destacar que l'any 2000 Núria Sales afirmava que el *Manual Digest de les Valls Neutres d'Andorra*, escrit el 1748, constituïa el primer exemple de manual d'economia política escrit en llengua catalana.³ Avui, però, podem afirmar que el tractat de Jeroni Grau n'és un exemple molt més primerenc, escrit gairebé 180 anys abans.

Un autor singular

La pèrdua dels primers fulls del document ens impedeix conèixer el títol original de l'obra i la seva autoria, que no apareix explícitament enlloc. No obstant això, la identificació d'un personatge molt destacat en el funcionament del Consolat d'aquell any, així com la comparació de la lletra del text amb la que apareixia en altres do-

1. El document era conegut parcialment, però no se li havia prestat una atenció especial. Per exemple, l'any 2004 es va utilitzar en una exposició el fragment referent al mestre de l'estudi, que en aquell moment va ser datat «vers 1650». Vegeu-ho a Albert VILLARÓ, *Els Hermanos. La Salle: cent anys de servei educatiu a la Seu*, la Seu d'Urgell, Ajuntament de la Seu d'Urgell i la Salle, 2004, 12.

2. Lluís OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la Ciutat d'Urgell al segle XVI. Jeroni Grau i el seu tractat per al govern municipal*, Montellà – Encamp, Anem, 2019.

3. Núria SALES, «Manual d'economia política escrit en català», dins Antoni FITER I ROSSELL, *Manual Digest*, Andorra la Vella, Fundació CaixaBank, 2000, 619-622.

cuments, ens van permetre atribuir la seva escriptura al doctor en Dret Jeroni Grau, que el 1570 acumulava els càrrecs de jutge de crims, advocat de la ciutat i cònsol en cap de la Seu d'Urgell. Un cop identificat l'autor del text, la recerca es va dirigir al coneixement dels seus orígens familiars i la seva trajectòria vital i professional, força canviant i desenvolupada en un àmbit geogràfic notablement extens.

Trobem documentada la família Grau a la Seu d'Urgell des del final del segle XIV. En aquell moment destaca Ramon Grau, un personatge rellevant que formava part de l'elit econòmica i política de la ciutat. Els seus fills es van establir a Barcelona, però un dels seus nets va retornar a la Seu. Des d'aquell moment es van mantenir dues branques dels Grau clarament diferenciades, una a la Ciutat d'Urgell i una altra al cap i casal. L'objectiu d'aquest article fa innecessari detallar l'evolució d'aquestes branques familiars que, per altra banda, ja és localitzable en altres publicacions.⁴ Només anotarem que un membre de la nissaga barcelonina, Ponç Grau, va retornar a prop dels seus parents de la Seu quan va ser nomenat canonge de la catedral d'Urgell el 1507, càrrec que va mantenir fins a la seva mort el 1533. El testament del canonge Ponç ens permet deduir que Jeroni Grau era fill seu, entre altres motius, perquè especifica que és fill de la seva serventa i el nomena hereu universal dels seus béns. L'estricta silènci respecte a aquesta paternitat –mai, en cap dels documents consultats, Jeroni Grau especifica el nom del seu pare– ens aporta encara més arguments sobre aquesta hipòtesi. En darrer terme, que Jeroni es casés amb una filla il·legítima d'un noble cerverí també resulta ben lògic, si tenim en compte que partien de situacions familiars i socioeconòmiques prou similars.⁵

En tot cas, sense entrar en més precisions sobre la seva vida, és important destacar que va néixer cap al 1525, que es va formar a les universitats de Lleida i de Tolosa, i que el 1555 va obtenir el títol de doctor en Dret. La seva tasca professional com a jurista es va desenvolupar en diferents localitzacions. Així, tot just doctorat ja actuava com a advocat per encàrrec del Consolat de la Seu d'Urgell, també com a jutge assessor del marquesat de Pallars i, durant un parell d'anys, a partir del 1561, el trobem documentat a Barcelona. A partir de 1563, el seu matrimoni amb Magdalena de Vilaplana, filla natural d'un noble de Cervera, el va portar a establir la seva residència a la capital de la Segarra. No obstant això, la seva vida professional continuava desenvolupant-se en diferents indrets: en el trienni 1569-1571 va ser jutge de crims de la Seu d'Urgell i va actuar també com a jutge de les valls d'Andorra, pocs anys més tard actuava a la cúria de la vegueria de Cervera i posteriorment a la del ducat de Cardona. Encara, el 1584, va traslladar-se novament a la Seu d'Urgell, d'on havia estat reelegit com a jutge de crims, ciutat on va morir pocs mesos després.⁶

4. OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la Ciutat d'Urgell...*, 37-41.

5. Lluís OBIOLS PEREARNAU, «Jeroni Grau: un jurista de la Seu d'Urgell establert a Cervera al segle XVI», *Miscel·lània Cerverina* 24, 2020, 98-99.

6. Jeroni Grau s'havia inscrit a la confraria de Sant Ermengol de la Seu d'Urgell. Al seu llibre d'administració s'hi especifica que «morí lo senyor miser Geroni Grau a 31 de octubre 1584». Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell (ACAU), confraria de Sant Ermengol i Sant Blai de la Seu d'Urgell, llibre d'administració de 1573 a 1590, fol. 192v. Sobre les disposicions testamentàries de Jeroni Grau, que es desconeixien en el moment de publicació del seu tractat, vegeu OBIOLS PEREARNAU,

Un contingut estructurat

L'any 1570, mentre es trobava a la Seu d'Urgell, Jeroni Grau va acumular els principals càrrecs polítics i judicials del municipi. Des de l'any anterior ocupava el càrrec de jutge de crims de la ciutat, que es renovava triennalment, i en arribar el 1570 va ser escollit cònsol en cap i advocat del Consolat. Així doncs, en aquell moment, la totalitat de les qüestions importants vinculades a la gestió municipal i a la representació institucional i protocol·lària requeien en la seva persona. Sens dubte, és imprescindible tenir en compte aquesta situació per entendre el com i el perquè de la redacció del seu text, en un moment en què el govern del municipi passava en bona part per les seves mans. La forma en què Jeroni Grau va organitzar el tractat, amb uns continguts metòdicament classificats i agrupats, reflecteix una forma de treball estructurada i precisa. L'obra es divideix en quatre grans apartats.

1. La cosa pública. En el primer bloc, al qual hem atribuït aquest títol –ja que hi manquen les primeres pàgines i això ens impedeix conèixer com Jeroni Grau l'havia identificat–, l'autor fa una anàlisi dels textos clàssics sobre la gestió de la *res publica*, i, alhora, incorpora una comparació entre la Ciutat d'Urgell i l'antiga república romana, que li permet justificar i legitimar el funcionament i la base jurídica del municipi a partir de la delegació de poder dels senyors envers els vassalls, en diferents aspectes: «Així consentiren i concediren que, a exemple del Capitoli de Roma, tinguessen una casa pública com és vui ací la Casa de la Ciutat, i a exemple del Senat de Roma tinguessen un consell, ço és, cert nombre de consellers per a fer i tenir lo consell», i també que «elegescan eo nomenen, deputen i posen altres persones de la mateixa universitat i los creen oficials per a fer i administrar les coses altres i parts de la comunitat». Jeroni Grau utilitza el concepte de «república» segons la concepció aristotèlica, per referir-se al municipi o ciutat, tal com ell mateix ho especifica: «Car *res publica* no és altra cosa sinó l'orde i administració de la ciutat, i d'aquí és que Aristòtil, en lo llibre III, cap XII de les *Polítiques*, diu que *res publica* és vida de la ciutat».⁷ Aquesta era una visió estesa en aquella època i de la qual trobem paral·lels en diferents indrets, com en el tractat que Camillo Paleotti va escriure el 1589 amb referència a la ciutat de Bolonya.⁸ Aquesta base legal i jurídica serveix de preàmbul per explicar breument el funcionament del consell de la ciutat i per enumerar, classificats en set apartats que veurem tot seguit, els oficis que el municipi escollia per gestionar els seus interessos.

«Jeroni Grau: un jurista...», 104-110 i 117-121. Sobre la confraria de Sant Ermengol, que havia obtingut unes noves ordinacions l'any 1567, vegeu Carmen XAM-MAR ALONSO, «La confraria de Sant Ermengol i de Sant Blai, i la seva capella del prat de Segre, a la Seu d'Urgell (segles XVI-XVIII)», dins *Sant Ermengol, bisbe d'Urgell (1010-1035). Història, art, culte i devocions*, la Seu d'Urgell, Bisbat d'Urgell, 2010, 161-196.

7. OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la Ciutat d'Urgell...*, 85.

8. Angela DE BENEDICTIS, «Chi ha paura del repubblicanesimo cittadino di età moderna? Materiali per una discussione», dins Paola MAFFEI i Gian Maria VARANINI (cur.), *Il cammino delle idee dal Medioevo all'Antico Regime*, Florència, Firenze University Press, 2014, 326, 329, 333.

2. *Els oficis municipals.* Aquest apartat, malauradament incomplet, fa una relació de tots els oficis que nomenava la institució, amb la seva descripció, més o menys extensa. Resulta interessant la seva classificació en set categories: el Consell (que inclou un petit apartat de cerimonial), la pecúnia, el forment, els plets, la jurisdicció o noció, la religió i coses de pietat, i la «setena classe», un calaix de sastre on s'inclouen oficis que no s'han pogut encabir en les sis categories anteriors: l'artiller, el ponter, el guardià del bestiar i el portaler. Jeroni Grau no es limita a enumerar aquests oficis: els descriu, n'explica les funcions i fa notar quines característiques haurien de tenir les persones idònies per exercir-los, i també quina normativa local regula concretament les competències de cada una d'aquestes ocupacions. Significativament, l'autor descriu de forma especialment minuciosa i detallada els dos principals «oficis» municipals que ell ocupava en el moment d'escriure el text: els cònsols i el jutge de crims. També és destacable la importància que dona a altres ocupacions, com la de mestre de l'estudi, qui sap si com un cert record autobiogràfic per remarcar de quina manera un bon nivell d'ensenyament li havia permès, malgrat ser fill il·legítim, arribar a ocupar la màxima magistratura municipal.

3. *Els impostos.* D'una forma lògica, un cop Jeroni Grau ha explicat la base jurídica de les competències municipals i els oficials municipals que s'han d'ocupar d'aquestes funcions, passa a exposar la font de finançament que fa possible la seva materialització: els impostos que cobra el municipi i que constitueixen els seus principals ingressos. En aquest apartat descriu minuciosament les imposicions, sobre quins productes s'apliquen, amb quins condicionants i excepcions i, fins i tot, amb algunes explicacions lògiques sobre el perquè d'aquestes característiques. L'autor explica amb detall la totalitat de les imposicions que en aquell moment cobrava el municipi: els drets «del sal i oli», el de la bestialia i correteria, el de la merceria, el del vi, el de l'ardit, el dels escàlits –el nom que, de forma molt particular, tenien els béns comunals a la Seu d'Urgell– i el de l'herba del prat de Segre.

4. *La guerra.* Després d'una enumeració dels oficials de guerra de la ciutat, Jeroni Grau inicia una àmplia dissertació sobre teoria de la guerra, el seu concepte, les seves causes i els seus tipus (la guerra campal, la guerra de setge i la guerra naval), basant-se en les obres clàssiques però també fent referència a conflictes del seu temps. En aquest apartat, especialment extens, l'anàlisi teòrica ocupa la major part de l'extensió, tot i que s'inicia amb l'enumeració dels oficis municipals vinculats amb la guerra –entre els quals descriu, com a curiositat, els encarregats de tocar els tambors i pifres, que servien «per a encendre, animar i esforçar més lo ànimo, i així anar més lleons i animosos a la pelea»-. Finalment, torna a l'àmbit local per indicar les disposicions que calia prendre en cas de guerra a la ciutat i finalitza amb un apartat sobre les lluites de bàndols, ben significatiu en un moment en què el bandolerisme era omnipresent a la Seu i el seu entorn proper.

L'obra encara incorpora dos petits apartats més: el memorial dels oficis de la Casa de la Ciutat –un simple llistat o enumeració dels diferents oficials de la casa– i la descripció dels límits del terme municipal, malauradament sense desenvolupar.

Teoria i pràctica

Com hem anat veient, el tractat de Jeroni Grau es caracteritza per la combinació entre la teoria de govern escrita per autors de l'antiguitat –tot i que també, encara menys, incorpora obres contemporànies– i l'aplicació pràctica d'aquests principis al cas concret de la Seu d'Urgell. Fem notar que la biblioteca de Jeroni Grau devia ser prou completa. Al llarg del text cita el dret romà i el dret canònic, també comentaristes medievals i moderns com Baldo, Castro, Chasseneuz, Clemengis, Guido i Mieres, i clàssics de l'antiguitat com Aristòtil –especialment la seva *Política*–, Ciceró, Plató, Plutarc –de manera destacada els *Consells sobre política*–, Polibi, Sal·lusti, Suetoni i Xenofont. En parlar de la guerra, la seva dissertació es basa en bona part en Vegeci, però cita autors estrictament contemporanis com Balbi de Correggio. De forma més puntual, cita també textos bíblics o de pares de l'Església. Creiem important destacar que una bona part –si no la totalitat– d'aquestes obres formaven part de la seva biblioteca personal: sovint utilitza l'expressió «pàgina mihi», per indicar que es referia a l'edició que ell en tenia en propietat. A la seva mort, es van comptabilitzar un total de 161 volums de dret, 97 volums «de diversos autors, de retòrica, lògica, poetes i sermons i història i moralitat», i 12 volums escrits per ell, dels quals desconeixem el contingut.⁹ Els seus llibres de dret civil i canònic van ser adquirits per Miquel Palmerola, germà d'un adroguer cerverí i oficial del bisbat de Vic,¹⁰ que posteriorment seria vicari general del bisbat de Girona.¹¹

El treball de Grau és fins a un cert punt heterogeni en aquesta combinació entre teoria i pràctica. El primer apartat, dedicat a la teoria de govern, evoluciona des d'un contingut exclusivament teòric fins a un final dedicat totalment a la situació de la ciutat, tot passant per un apartat intermediari en el qual es van intercalant els dos punts de vista. Els dos apartats següents, en els quals l'autor exposa els oficis i els impostos, estan centrats, pràcticament en la seva totalitat, en el cas de la Seu d'Urgell, més enllà d'algunes consideracions d'àmbit general. Però és en l'apartat dedicat a la guerra on Grau dona via lliure a una anàlisi teòrica que podem deduir que l'apassiona. Resumeix i explica àmpliament els textos antics sobre aquesta temàtica, tot i ser conscient que alguns aspectes que s'hi narraven eren obsolets en aquell moment («tot allò és fora de l'ús del nostre temps», arriba a escriure). Potser per aquest motiu completa aquest apartat amb referències absolutament contemporànies, com la narració dels fets de la guerra de Malta, publicada ben pocs anys abans de la redacció del tractat.¹² Amb tot, aquesta anàlisi teòrica serveix com ampli preludi per exposar «lo que fa al cas entendre per als nostres ciutadans d'esta Ciutat

9. OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la Ciutat d'Urgell...*, 57.

10. Arxiu Comarcal de la Segarra, districte notarial de Cervera, notari Jeroni Armengol, manual de 1587, fol. 43v-44 i manual de 1589, fol. 116-116v.

11. Miquel Palmerola va morir el 1608. Josep M. MARQUÈS, «Carreres dels col·laboradors de bisbes de Girona, 1600-1774», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 14, 2000, 139.

12. Sobre la narració de la guerra de Malta escrita per Balbi de Correggio, publicada en italià el 1565 i en castellà dos anys més tard, vegeu Xavier BARÓ I QUERALT, *La historiografia catalana en el segle del Barroc (1585-1709)*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 2009, 60-66.

d'Urgell, per saber mirar per ells i llur ciutat en temps de guerra». El text, finalment, se centra de forma exclusiva en la Seu d'Urgell en els seus dos darrers petits apartats, en els quals Grau incorpora el llistat d'oficis del Consolat i la inacabada descripció dels límits del terme municipal.

Jeroni Grau té la virtut de posar en relació aquestes grans obres clàssiques amb els temes locals que desenvolupa, de vegades de forma sorprenent. Els exemples, com la comparació del Capitoli de Roma amb la Casa de la Ciutat d'Urgell que ja hem vist, són múltiples en el seu text. Així, de forma inesperada, trobem cites a la *Música* de Plutarc, –que parlava dels instruments utilitzats pels espartans i altres pobles de l'antiguitat per anar a la guerra–, quan Grau descriu la importància dels músics de pifre i tambor a la ciutat, o a les *Vides dels dotze cèsars* de Suetoni quan parla de la necessitat que els ciutadans de la Seu disposin d'armes pròpies. Tampoc sembla casual, en absolut, que el text de Jeroni Grau finalitzi amb una dissertació sobre les lluites de bàndols, tan habituals en aquells anys, exactament igual com fa Plutarc en acabar els seus *Consells sobre política*.

Probablement, el que hem de considerar com a més destacable en el tractat de Jeroni Grau és aquesta simbiosi entre teoria política i aplicació pràctica, no pas des d'una òptica acadèmica o «racional», sinó a partir de l'experiència diària del govern municipal que ell mateix encapçalava l'any en què va redactar el text. També, conscient de les seves limitacions, o potser de la importància que tenia la participació política en el govern del municipi, sovint Grau limita les seves opinions o indicacions sobre com cal actuar, tot remetent la presa de decisions «al cabal e indústria dels magnífics capitans que per a esta guerra seran elegits», per exemple, i fent notar que «persones hi ha en tots los òrdens i estaments d'esta ciutat, les quals ab llur gran discurs i madur consell i doctrina poran proveir a la tal necessitat», o, en un altre cas, «deixant la millor instrucció que d'açò se pot tenir al que diran los cavallers i altres persones d'esta ciutat qui tenen més llarga experiència d'estes coses i l'han practicada i tinguda en les mans, al judici e parer dels quals de tot en tot me sotspose i referesc». És ben indicatiu que l'obra finalitzi, just abans de la invocació a la protecció divina i dels sants patrons, amb la valoració de «la molta prudència e bon saber dels senyors ciutadans».

Un document per facilitar el govern

Hem de tenir en compte que el text de Jeroni Grau és el primer document conegut el dia d'avui pensat explícitament per facilitar el govern municipal de la Seu d'Urgell. No coneixem, i sembla que no existia, cap compilació medieval de privilegis similar a la que podien tenir altres localitats similars, com la propera vila de Puigcerdà,¹³ qui sap si pel fet de ser una ciutat de senyoria baronial –els bisbes d'Urgell eren els senyors jurisdiccionals de la localitat des del principi del

13. Salvador GALCERAN, «Els privilegis de la vila de Puigcerdà del Llibre Verd i del seu Traduït (1298-1318)», *Urgellia* 1, 1978, 301-348. Sebastià BOSOM I ISERN i Susanna VELA PALOMARES (ed.), *Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà*, Barcelona, Fundació Noguera, 2007. Sebastià

segle XI¹⁴ i no pas reial. El llibre on van ser copiats els privilegis de la ciutat no va iniciar-se fins a una data tan tardana com l'any 1613, i encara sembla que va ser una iniciativa força particular del jurista Pere Celso Vicens, amb una continuïtat no gaire sistemàtica.¹⁵ Fins a un cert punt, la funció protocol·lària i cerimonial que exercien els llibres de privilegis en altres localitats va ser ocupada a la Seu d'Urgell pel *Llibre de les Usances* escrit el 1470. Es tracta d'un trasllat en forma noble, en un volum de pergami amb tapes de fusta i guarniments de bronze, de les usances contingudes en la sentència arbitral que el cardenal Pere de Foix havia dictat el 1430 per resoldre la sempre complexa relació i divisió de poders entre senyor i municipi, entre bisbe i Consolat.¹⁶ Si més no, en aquest volum era on s'escriuien els juraments dels oficials del senyor en prendre possessió.¹⁷

Com veiem, el text de Grau no és un recull normatiu, sinó més aviat un compendi de consells basats en la teoria política i l'experiència diària de govern. No obstant això, l'autor remet ben sovint a textos normatius, de forma molt especial a les usances de 1430. Les usances van ser la clau de volta de l'ordenament jurídic municipal de la Seu d'Urgell fins a l'aplicació del Decret de Nova Planta, ja que regulaven qüestions tan diverses com el funcionament del consell, l'elecció dels oficis, la venda de vi o alguns aspectes de l'aplicació de la justícia.¹⁸ Sense analitzar-los detalladament, Jeroni Grau apunta quins capítols concrets de les usances fan referència al tema del qual està parlant, amb l'objectiu que els futurs lectors, de forma àgil, puguin consultar específicament el que resulta interessant per a l'assumpte del qual es tracta en aquell moment.

Quin era l'objectiu i la motivació de Jeroni Grau per escriure aquest text? Sembla evident que es tracta d'un document per a l'ús intern de la institució, no pas per ser conegut més enllà dels cercles oligàrquics que governaven el Consolat. No obstant

BOSOM I ISERN i Susanna VELA PALOMARES (ed.), *Llibre de les provisions reials de la vila de Puigcerdà*, Barcelona, Fundació Noguera, 2009.

14. Cebrià BARAUT, «L'origen de la senyoria episcopal de la Seu d'Urgell», *Acta historica et archaeologica mediaevalia* 20-21, 1999-2000, 57-62.

15. Lluís OBIOLS PEREARNAU, *Governar l'arxiu, governar amb l'arxiu: el municipi de la Seu d'Urgell, segles XV-XXI*, treball de recerca del Màster d'Arxivística i Gestió de Documents, Universitat Autònoma de Barcelona, 2021, 45-48.

16. Sobre les usances i el seu context vegeu Carles GASCÓN CHOPO, *Història de la Seu d'Urgell medieval. El vicus, la vila i la ciutat (segles VI-XV)*, Montellà – Encamp, Anem, 2023, 300-318.

17. El llibre conté juraments d'oficials episcopals entre els anys 1477 i 1640. OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la Ciutat d'Urgell...*, 121. Encara l'any 1817, malgrat l'aplicació del Decret de Nova Planta i la supressió de les senyories jurisdiccionals, el *Llibre de les Usances* va ser utilitzat en la presa de possessió del bisbe Bernat Francés Caballero. Josep Albert PLANES BALL i Lluís OBIOLS PEREARNAU (ed.), *La Guerra Gran al Pirineu. El Llibre de Notes de la Seu d'Urgell (1791-1856)*, Encamp – Montellà, Anem, 2022, 349-351.

18. El text de les usances de 1430 va ser publicat íntegrament per primera vegada el 1924, i en noves edicions el 1978 i 2019. Francesc CARRERAS I CANDI, «Les usances o privilegis de la Seu d'Urgell (any 1470)», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* 83, 1924, 265-292. Josep ESPAR I TRESSENS, *Coses de la Seu*, Barcelona, Imprenta R. Durán, 1978, 65-90. OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la Ciutat d'Urgell...*, 169-205.

això, l'autor no estalvia en referències erudites als clàssics i als tractats sobre teoria de govern, estrictament innecessàries per a la gestió dels assumptes quotidians. Aquest aspecte arriba a extrems com, per exemple, l'explicació de la forma d'actuar en els casos de guerra naval, malgrat que el mateix autor reconeix que «en aquest gènere de guerrear no hi ha ací per a què detenir-se, com en esta terra no s'entenga ni sàpie tothom què cosa és mar, ni naus, ni galeres ni navegar, e estan ben fora i apartats d'ésser infestats de semblant guerra i guerrear; toda via, pus n'estam en propòsit, diré sols dos paraules perquè se'n tinga alguna notícia», i insisteix en la justificació d'incloure la guerra naval al seu text «perquè no parega que n'estan del tot ignorants».

Potser, des d'un punt de vista més pragmàtic, hem de tenir en compte, fins i tot, la voluntat de Jeroni Grau d'elaborar un exercici intel·lectual de caràcter personal que li permetés omplir les hores de tedi a la Seu, allunyat de la seva residència ceriverina,¹⁹ o, al contrari, evadir-se de les preocupacions diàries que li devia generar la seva triple condició d'advocat de la ciutat, jutge de crims i cònsol en cap. Tampoc podem deixar de pensar, atesa la formació jurídica de Jeroni Grau, que cregués necessari disposar d'aquest document per intentar superar el desordre que es produïria en la gestió de diversos assumptes, com podem intuir en alguns acords presos pel Consolat durant aquells anys. Significativament, el 1562 s'havia acordat reprendre la costum de fer inventari dels béns municipals en fer el traspàs entre còsols, que es feia «antigament, molt sanctament» però que «de alguns anys ensà se és dexat per negligència».²⁰

En resum, sembla clarament una iniciativa personal, i en cap cas un encàrrec institucional –que, per altra banda, seria força il·lògic, quan ell mateix era qui encapçalava la institució en el moment de redacció del text–. Fins i tot el 1610 es posava en dubte el seu valor, en indicar que l'obra estava feta «sens autoritat del consell», tot i que més endavant, el 1683, sí que es va prendre com a referència, en tots dos casos per conflictes de protocol entre els còsols i el bisbe.²¹

Un context de redreç

Durant aquells anys, sembla clara una voluntat d'ordenació i de regulació de la institució, i fins i tot de redreç, que podem entendre en el context català d'aquell moment però, també, amb la consecució d'altres petites actuacions endegades pel Consolat i que val la pena ressenyar per entendre quin era l'ambient en el qual Jeroni Grau va gestar i redactar el seu manual.

19. Encara que puguem qüestionar aquesta hipotètica explicació, certament indemostrable, sembla clar que l'entreteniment va ser una de les motivacions principals de Joan Trigall, l'any 1603, per redactar un detallat compendi de geografia i història de la seva Cerdanya natal mentre exercia de rector a Vilagrassa, a l'Urgell, com ell mateix va explicitar. Erola SIMON LLEIXÀ i Lluís OBIOLS PEREARNAU (ed.), *La Cerdanya de 1603. El Tractat del Comtat de Cerdanya de Joan Trigall*, Montellà – Encamp, Anem, 2020.

20. OBIOLS PEREARNAU, *Governar l'arxiu...*, 50-51.

21. ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, *Llibre de consells de 1579 a 1616*, fol. 710-710v. OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la Ciutat d'Urgell...*, 73.

Des del punt de vista de la bona gestió del Consolat, hem de tenir en compte que aquell mateix any 1570 es van acordar dues actuacions en què podem intuir la influència de Grau. Per una banda, es va determinar que el racional de la ciutat hagués d'escriure també un llibre manual, i, per una altra, que es fessin trasllats del llibre d'actes de les vistes d'Oliana per a cada una de les localitats participants en aquesta assemblea.²² Potser com a reminiscència d'aquest interès, podem valorar l'acord de 1575 en el qual es va decidir que el notari de la ciutat conservés les escriptures dels notaris difunts sense hereus que exercissin el mateix ofici. Encara uns anys més tard, trobem els acords per fer un segell petit del Consolat el 1587, i també per crear un registre de correspondència enviada l'any següent.²³

En estreta relació amb aquestes disposicions, trobem també un interès especial en la gestió de l'arxiu de la institució.²⁴ El testament dels cònsols de 1568 per als de 1569 incidia de forma especial en la recerca de documents extraviats o en mans de particulars per posar-los a l'arxiu. L'anàlisi detallada dels documents que es reclamaven ens permet veure quines eren les qüestions d'interès prioritari: la defensa de les usances de la ciutat i de les competències del mostassaf, la participació econòmica del bisbe en les qüestions de defensa (pagades habitualment per terços, a parts iguals entre bisbe, capítol i ciutat) i qüestions fiscals (l'adquisició del dret de mesuratge per part del municipi, algunes lluïcions de censals o la reclamació dels pagaments pendents per l'establiment de béns comunals). Significativament, al final d'aquest document hi ha unes anotacions manuscrites del mateix Jeroni Grau en les quals s'incidia en aquests mateixos aspectes tot indicant, amb llenguatge concret i contundent, les accions que calia dur a terme. Basant-se en els seus coneixements jurídics, Grau especifica com cal actuar: «Que mane per ço y altrament vostra senyoria que d'esta hora en avant no se ne pagassa cosa alguna ni en esta part perturbe la libertat y franquesa que en açò té la dita Ciutat», tot apel·lant també a la responsabilitat de la institució en garantir la legalitat de les actuacions: «És contra dret que açò se face y consente per vostra senyoria». Jeroni Grau també reivindicava la reclamació de tasques pendents de particulars, tot indicant que «face lo que té obligació ab la dita Ciutat», i la defensa dels drets immemorials, basant-se en el que estava contingut «en los libres de la Ciutat».²⁵ Tot i que és una mica més tardana, també creiem interessant la inclusió d'un breu inventari de l'arxiu

22. Sobre aquesta temàtica vegeu Lluís OBIOLS PEREARNAU i Aniol NOGUERA I CLOFENT, «L'assemblea de les vistes d'Oliana (segles XV-XVIII)», *Interpontes, annals de l'Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell* VI, 2020, 75-104.

23. OBIOLS PEREARNAU, *Governar l'arxiu...*, 16, 78-79. En relació amb el segell petit del Consolat, atesa l'especificitat de l'objecte i la coincidència de dates, creiem fermament que es tracta del que es va comprar a l'argenter local Jeroni Parés per un preu de 20 sous. Pere PUJOL I TUBAU, «Antoni Janer i Catà, mercader, a la Seu d'Urgell, a finals del segle XVI», dins *Obra completa*, Valls d'Andorra, Editorial Andorra, 1984, 520.

24. Sobre la importància de la gestió arxivística en aquest moment, tant a nivell administratiu com polític, vegeu Miquel PÉREZ LATRE, «Sercar, ordenar y fer inventari y índex». Sobre arxius i institucions a Catalunya (segles XVI-XVII)», *Lligall: revista catalana d'arxivística* 22, 2004, 73-120.

25. ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, testament dels cònsols de 1568 per als de 1569.

municipal escrit als llibres de consells l'any 1590, que constitueix el primer llistat dels llibres de l'arxiu que s'ha conservat.²⁶

A nivell fiscal i econòmic es va incidir en diferents qüestions:²⁷ per una banda, en la necessitat de cobrar els deutes que els particulars devien al Consolat, amb diferents disposicions en aquest sentit; per una altra, en aspectes més vinculats a promoure el dinamisme comercial de la ciutat, ja fos com a centre redistribuidor de mercaderies –amb el que implicava, entre d'altres, quant al cobrament de taxes per l'entrada dels productes a la ciutat– com també de recuperació d'activitats en declivi, com la filatura de llana. En darrer terme, s'asseguraven aspectes vinculats al proveïment alimentari, especialment de blat i de vi, amb totes les connotacions que tenia aquest fet, important també per a les arques del municipi.²⁸

En aquells anys també trobem disposicions dirigides a reforçar l'aspecte més protocol·lari i institucional del Consolat.²⁹ Així, el 1569 s'acordava que els cònsols estiguessin obligats a fer-se «manto nou de contray, bo y honest, y ab la largària decent y honesta», de color negre, i a mantenir-los un cop finalitzat l'any del seu consolat per poder-los fer servir tots els prohoms sempre que fossin demanats pels futurs cònsols,³⁰ i uns anys més tard es prenen diversos acords per a l'estandardització de les gramalles consulars.³¹ Fins i tot, hem de valorar l'interès per la dignificació institucional que representava la compra de teles verdes i grogues per ornamentar la taula de la Casa de la Ciutat.³² Pel que fa a la visibilitat pública del municipi, és significatiu que l'any 1582 se citi la presència d'una mulassa per acompanyar la processó de Corpus, i també és interessant l'anotació de l'any 1584, quan els cònsols vells, juntament amb els novament extrets, van anar a oir missa a la catedral i «en dit any no logà jutglars ni músichs la Ciutat, e després aparegué que ere cosa decent y convenient haver-ne per semblants festes, per alegrar lo poble, y los senyors cònsols seran més ben acompanyats al temps que fan les passes per la ciutat».³³

Un aspecte íntimament relacionat amb l'àmbit protocol·lari i institucional és el vinculat a les qüestions morals i religioses, una imbricació entre religió i política que ha donat lloc al concepte de «religió cívica», estudiat en profunditat en casos

26. OBIOLS PEREARNAU, *Governar l'arxiu...*, 16, 78-79.

27. També a la ciutat de Barcelona es van prendre disposicions sobre aquest tema durant aquests anys. Jaume DANTÍ I RIU, «La hisenda municipal de la ciutat de Barcelona al segle XVI. El miratge del redreç», *Pedralbes* 13, 1, 1993, 505-512.

28. OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la Ciutat d'Urgell...*, 64. Sobre aquest tema, vegeu Carmen XAM-MAR ALONSO, «Les estratègies dels cònsols de la Seu d'Urgell per garantir el proveïment de pa a la ciutat (1570-1632)», *Interpontos* I, 2010, 159-188.

29. No podem obviar l'observació que, per al cas de la Diputació del General, feia Eva Serra, en indicar que «hi ha una consciència explícita que els afers de cerimonial no són mer protocol», sinó elements de visibilitat i reivindicació política. Eva SERRA I PUIG, «Pròleg», dins *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Volum II. Anys 1539 a 1578*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994, XI.

30. ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre de Consells de 1513 a 1578, fol. 598.

31. ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre de Consells de 1513 a 1578, fol. 689-689v, 725-726v.

32. ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre racional de 1553 a 1574, fol. 324.

33. ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre de consells de 1579 a 1617, fol. 63v-64, 101.

com la ciutat de Barcelona.³⁴ A la Seu d'Urgell, el 1567, per exemple, el Consolat havia escollit aposentadors per instal·lar els pelegrins procedents de la terra baixa que havien arribat a la Seu per fer rogatives a sant Ermengol davant la manca de pluja.³⁵ En aquell mateix context, la institució havia acordat donar una caritat als pobres, al claustre de la catedral.³⁶ Pocs anys més tard, a partir de 1570 i, especialment, de 1575, es va endegar una gran reforma a l'interior de la catedral que va implicar la redistribució d'altars i la instal·lació de les relíquies dels dos sants bisbes patrons, sant Ermengol i sant Ot, flanquejant l'altar major del temple. Les despeses vinculades a la reforma i l'esplendor del culte a la capella de Sant Ot, patró de la ciutat, eren a càrrec del Consolat.³⁷ Altres accions tenien relació amb l'ajuda als pobres, amb la limitació dels balls i les festes o amb l'assistència als oficis religiosos.³⁸

Fins i tot podríem incloure en aquest àmbit les disposicions preses per a la defensa davant el temor del contagi protestant des del nord, justament en uns anys en què les guerres de religió afectaven de forma molt destacada indrets tan propers com la veïna vall de l'Arieja.³⁹ Jeroni Grau ho explicitava: «Guerra en esta ciutat i terra no la cal recelar si no és de la part de França, en temps que porien los reis restar romputs [. . .]. E en aquest temps que concorren en França estes tan grans heretgies de Luter i d'Hugo, heretges de nostres temps, famosíssims, qui tan grans danys han causat i procurat en l'Església de Déu, santa, catòlica, romana, i veem que està per açò vui tot lo regne de França tan ple i oprimit i en molt gran perill de total ruïna, serà bé que s'estiga en esta ciutat i terra molt apercebuts i a punt.» Certament, en aquells anys complicats les prevencions eren extremes. N'és un bon exemple el temor del Consolat l'any 1578, quan els estrangers de la ciutat volien crear una confraria sota invocació de la Santa Creu. En vista que «en dita confraria, segons se mostre, hi ha molts strangers francesos», i que es volia erigir al convent dels dominics, «per ésser dit monestir tant junct de les muralles [...] y porien donar gran dany he interès», els cònsols acordaven «que dits strangers no puguen tenir consell algú que no y demanon y applicon algun cònsol y alguns prohòmens, a fi y efecte no poguessen innovar cosa alguna contra la ciutat».⁴⁰ Encara que de forma més circumstancial, també podem tenir en compte l'arribada dels frares agustins a la casa de Santa Magdalena l'any 1578, un antic establiment monàstic que, fins a aquell moment, havia patit una forta decadència

34. Montserrat ZAMORA BRETONES, *La ciudad y el templo: religión cívica en la Barcelona moderna (XVI-XVIII)*, tesi doctoral dirigida per Xavier Torres Sans, Universitat de Girona, 2020.

35. Sobre les rogatives a sant Ermengol per demanar la pluja vegeu Carmen XAM-MAR ALONSO, «La confraria de Sant Ermengol...», 181-182, 186-195.

36. ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, *Llibre de consells de 1513 a 1578*, fol. 579v.

37. Lluís OBIOLS i Carmen XAM-MAR, «La Ciutat d'Urgell i el patronatge municipal del culte a Sant Ot», *Urgellia* 20, 2019-2021, 388-391.

38. OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la Ciutat d'Urgell...*, 65.

39. Lluís OBIOLS PEREARNAU, «1568-1569, hugonots a l'Arieja», *Era, revista cerdana de recerca* 4, 2021, 69-87.

40. ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, *Llibre de consells de 1513 a 1578*, fol. 727v-728.

malgrat els intents per establir-hi comunitats de franciscans, els primers anys del segle XVI, i carmelites, el 1567.⁴¹

En relació més directa amb el contingut del text de Jeroni Grau, els cònsols d'aquells anys van prendre disposicions per a la defensa de les competències del mostassaf davant les ingerències del veguer del bisbe, i també es van iniciar les gestions per a la construcció d'un nou edifici per a l'estudi, davant el mal estat del que l'acollia fins a aquell moment.⁴² En aquest sentit, insistim en la importància que Jeroni Grau donava a l'ensenyament dels nens: en descriure l'ofici del mestre de l'estudi indicava que la seva funció consistia a «fer-los bons, i après de fer-los doctes en gramàtica, lògica i retòrica, i d'aquí remetrà'ls per a altres lletres i disciplines majors i més graves perquè, fets doctes, ab lo temps reïsquen tals que ells ne reporten honra, los pares sublevació e adjutori e la república profit i emolument perpètuu».

Finalment, cal tenir en compte la complexitat institucional de la Seu d'Urgell, un aspecte pràcticament inèdit en la historiografia local. Tot i que el bisbe d'Urgell n'era el senyor jurisdiccional des del començament del segle XI,⁴³ el progressiu augment del poder i la influència del Consolat va acabar configurant una pràctica cossenyeria, que recorda el cas de diverses ciutats italianes, en les quals «né i cittadino né il governatore pontificio decidevano alcunché ognuno separatamente dall'altro, ma solo comunicando tra di loro, ovvero con comune e reciproco consenso gli uni degli altri».⁴⁴ Aquesta situació comportava sovint conflictes de competències, especialment davant les ingerències de nous bisbes o vicaris generals en les atribucions del municipi. En són alguns exemples els problemes sorgits pel nomenament d'alguns batlles senyorials de la ciutat –que el municipi tenia la capacitat de recusar en determinades circumstàncies–, els conflictes en escollir el jutge de crims –que havia de ser una figura de consens entre bisbe i Consolat–, l'exigència del bisbe de disposar de les claus dels portals de la muralla, que sempre havien estat en poder dels cònsols, o la invasió de competències municipals per part dels oficials senyorials. Lògicament, aquestes situacions requerien que el municipi disposés de la corresponent bateria d'arguments jurídics i testimonis documentals preparats per fer front a les ingerències que podien afeblir-ne els drets. No sembla casual que l'any 1571, la Ciutat d'Urgell proposés, a l'assemblea de les vistes d'Oliana, la renovació d'un antic privilegi atorgat a les universitats vassalles del bisbe que conformaven aquesta assemblea (la Seu d'Urgell, Tremp, Sanaüja i Guissona, principalment), un tema que encara no s'havia resolt a l'assemblea de l'any 1574, malgrat les gestions fetes, fins i tot a Roma.⁴⁵ En tot cas, aquest republicanisme ciutadà, materialitzat en diferents aspectes que

41. Lluís OBIOLS PEREARNAU, *El convent de Sant Agustí de la Seu d'Urgell*, la Seu d'Urgell, Salòria, 2025, en preparació.

42. ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre de consells de 1513 a 1578, fol. 620-621v. OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la Ciutat d'Urgell...*, 65-66.

43. BARAUT, «L'origen de la senyeria...», 57-61.

44. Angela DE BENEDICTIS, «Chi ha paura...», 330.

45. ACAU, Ajuntament de la Seu d'Urgell, Llibre d'actes de les vistes d'Oliana, 52-53, 56.

ja hem anat apuntant, tenia un model ben proper en la ciutat de Barcelona i en les seves dinàmiques.⁴⁶

Totes aquestes actuacions valorades en el seu conjunt, al marge de les habituals per a la gestió del dia a dia de la ciutat i de la seva defensa –en un moment complex pel que fa al bandolerisme, i encara més a tocar de la frontera del regne de França–, ens permeten parlar d'una tendència clara de redreç de la institució des de diferents àmbits. Després d'unes dècades complexes i d'una gran inestabilitat,⁴⁷ una certa bonança econòmica devia fer necessari posar al dia el funcionament del municipi, i ben segur que hem d'entendre el manual de Jeroni Grau en aquest context.

Conclusions

Fos escrit amb un objectiu o amb un altre, el text de Jeroni Grau es va conservar dins de l'arxiu municipal i, tot i que mai es va convertir en un document de referència obligada per regir l'actuació del Consolat, sí que, anys més tard, va ser utilitzat en algunes ocasions per justificar accions de la institució, especialment en l'àmbit de cerimonial. Arribat el segle XVIII, el Decret de Nova Planta va comportar la desaparició del Consolat i la seva substitució per un ajuntament de matriu castellana, la qual cosa va deixar sense sentit, en bona part, el tractat de Jeroni Grau. En aquest nou context, però, encara va complir una darrera funció, en ser utilitzat com a precedent en un conflicte de protocol pel privilegi que tenien els antics còsols de portar el cap cobert en alguns moments dels oficis religiosos. A partir d'aquell moment, la memòria del text i del seu autor es van perdre fins al seu recent «redescobriments».

El text de Grau deixa entreveure el seu notable nivell cultural, tant per l'ús sistemàtic i combinat de fonts diverses i la seva relació amb la realitat quotidiana que ell vivia, com per l'exercici intel·lectual que devia implicar, partint de zero, oferir una visió global sobre la gestió de la *res publica* amb totes les seves implicacions, des de la reflexió més teòrica i generalista fins a la concreció dels petits detalls d'àmbit estrictament local. Segurament, la destacable mobilitat geogràfica de Jeroni Grau, que sens dubte el va posar en contacte amb realitats molt variades, hauria de ser un factor a tenir en compte per entendre el seu interès i la seva dedicació en deixar per escrit aquest compendi genèric però alhora precís i pensat per a un cas molt concret.

Jeroni Grau, tot i que és un personatge força singular, no era una figura aïllada: resta pendent l'estudi dels juristes que exercien a la Seu d'Urgell durant aquells anys.⁴⁸

46. Xavier TORRES SANS, «Entre la Corona i el Principat: el republicanisme barceloní al segle XVII», *Barcelona Quaderns d'Història* 23, 2016, 169-196.

47. N'és un bon exemple la lluita oberta entre bandositats, desencadenada al vescomtat de Castellbò i estesa per bona part del territori pirinenc, des de la seva ocupació per les tropes reials en el moment de la conquesta del regne de Navarra el 1512 i fins a la seva incorporació definitiva als béns de la Corona, l'any 1548. Sobre aquest tema, vegeu Lluís OBIOLS PEREARNAU, «Castellbò, 1528-1548. El complex procés d'incorporació del vescomtat a la Corona Reial», *Interpontos* III, 2014, 203-251.

48. Sobre aquesta temàtica vegeu Joan Lluís PALOS PEÑARROYA i Ramon RAGUÉS I VALLÈS, «Les institucions catalanes a l'època moderna i l'ascens dels juristes», *Pedralbes* 13, 1, 1993, 53-66.

A més del jutge de crims municipal, cal tenir en compte l'existència d'altres institucions a la mateixa ciutat, com les cúries judicials del bisbe i del Capítol d'Urgell, però també les ben properes del vescomtat de Castellbò, de les valls d'Andorra o d'altres petites (o no tan petites) senyories baronials. Totes elles requerien la presència de juristes, majoritàriament establerts a la Seu d'Urgell. L'estudi dels seus vincles familiars, però també de les seves fonts complementàries d'ingressos –com l'arrendament del cobrament de drets⁴⁹ o la seva participació en transaccions comercials–,⁵⁰ ens poden aportar informació sobre els seus interessos i la seva implicació en el teixit social regional, així com la seva participació (o no) en les lluites de bàndols que, de forma ben generalitzada, anaven apareixent constantment en aquell moment. Des d'un punt de vista diferent, definir els centres on havien rebut la seva formació acadèmica i els seus referents literaris i jurídics ens hauria de permetre entendre les sensibilitats i els criteris que aplicaven a l'hora d'exercir justícia.

Només apuntarem dos noms de juristes urgellencs, sense aprofundir-hi, per exemplificar l'interès que pot presentar aquest objecte d'estudi: Bernadí Coromines i Pere Abella. Coromines, la família del qual procedia de Gósol, havia actuat a la Seu –d'on havia sigut cònsol en cap en diferents ocasions–, a Andorra i també a Barcelona. Per entendre el seu perfil cultural i social, ens sembla significatiu que una figura com Pere Serafi li dediqués un sonet, qualificant-lo de «poeta excel·lentíssim».⁵¹ Pel que fa a Pere Abella, que també havia estat un jurista prestigiós a la Seu i n'havia sigut cònsol en cap, destaca el seu paper escrupolós i escèptic davant les nombroses acusacions de bruixeria que s'havien produït durant aquells anys.⁵² Tots dos, com veiem, són perfils no pas molt diferents del de Jeroni Grau: doctors en dret, emparentats amb les elits locals i amb llargues carreres professionals que van compaginar també amb l'exercici de la màxima magistratura municipal de la ciutat.

Tot i que d'èpoques posteriors, i sense estudis aprofundits que ens permetin copsar la transcendència de les seves actuacions, trobem altres perfils molt similars als que acabem de descriure. És el cas, per exemple, del jurista Pere Celso Vicens, que el 1608 va iniciar uns índexs dels llibres de consells del Consolat, als quals va

49. El 1569, Jeroni Grau era diputat local de la col·lecta de la Seu d'Urgell, un càrrec que ja havia ocupat anys abans el seu pare. OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la Ciutat d'Urgell...*, 48. Sobre aquest tema, vegeu Eva SERRA I PUIG, «Diputats locals i participació social en les bolles de la Diputació del General (1570-1638). Una mostra i una reflexió», *Pedralbes* 13, 1, 1993, 259-274.

50. Només perquè serveixi d'exemple, apuntarem que el notari Bartomeu Portella exercia també una activitat comercial com a comprador i venedor de llana d'anyells. Ben sovint, els compradors d'aquest producte eren els paraires de Sant Llorenç de Morunys, una localitat cèlebre per la importància que va tenir la seva activitat llanera. Arxiu Històric de Lleida, districte notarial de la Seu d'Urgell, notari Andreu Soler, àlies Gauzió, 1560-1561 (sign. 256), fol. 82; 1569-1571 (sign. 260), fol. 87-89, 104-104v; 1571-1572 (sign. 261), fol. 18v. Vegeu alguns aspectes sobre la importància del sector tèxtil en aquesta vila a Jaume ADAM I VIDAL, «Disquisicions sobre els piteus, el drap piteu i la vila de Sant Llorenç de Morunys», *Oppidum. Revista Cultural del Solsonès* 13, 2015, 21-48.

51. OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la Ciutat d'Urgell...*, 50.

52. Carmen XAM-MAR ALONSO, «Comunidad y brujería en el Pirineo leridano», *Tiempos Modernos* 42, 2021, 68-70.

incorporar algunes anotacions al marge, i va numerar els pergamins de l'arxiu.⁵³ Sens dubte, hem de vincular aquestes accions amb l'elaboració del llibre copiadador de privilegis, a partir de 1613, que ja hem citat. De forma molt similar, ja al tombant dels segles XVII i XVIII, juristes com Jacinto Bonanat i Josep Artigalàs van ser també cònsols de la Seu i van prosseguir la tasca iniciada unes dècades abans per Pere Celso Vicens. A més d'acabar els índexs dels llibres de consells, van elaborar també l'índex dels dotze llibres *Diversorum*, enquadernats en aquell moment o poc abans, que agrupaven documentació solta, de naturalesa molt diversa, amb l'objectiu principal de garantir la preservació dels drets del municipi davant les creixents ingerències de les altres institucions, agreujades per l'aparició en escena del poder militar, molt més present des de la construcció de la fortalesa abaluardada de Castellciutat l'any 1692. Restaria pendent comprovar com el profund canvi legislatiu i institucional que va suposar l'aplicació del Decret de Nova Planta podia afectar el protagonisme dels juristes en aquestes qüestions, malgrat que, no podem obviar-ho, l'arxiu municipal va ser reorganitzat, retolat i instal·lat en calaixos l'any 1733, una tasca duta a terme per Rafael Cruilles, que representa encara la continuïtat d'aquests mateixos perfils.⁵⁴

En tot cas, el manual de Jeroni Grau és un document únic per les seves característiques en el moment en què es va redactar. No coneixem manuals de govern comparables en aquell moment, i encara menys en localitats properes geogràficament o en comunitats comparables demogràficament: el cèlebre *Manual Digest* andorrà, amb el qual presenta certament algunes coincidències notables, va ser escrit l'any 1748, gairebé 180 anys més tard. A la veïna vila de Puigcerdà, si bé durant aquell segle XVI també es van endegar algunes accions de redreç institucional, el notari Joan Onofre d'Ortodó va iniciar l'escriptura del *Dietari* de la vila l'any 1584, però es tracta d'un recull de fets, anècdotes i situacions concretes que, si bé podien tenir la seva utilitat com a antecedent jurídic en alguns casos, en cap cas pretèn esdevenir una guia per al govern del municipi.⁵⁵ Per al cas de Vic, el *Cerimonial dels Consellers* escrit per Antoni Vila el 1496, tot i que sí que està enfocat a aquesta aplicació pràctica per al govern del municipi, no deixa de ser una compilació d'ordinacions i bones pràctiques, sense l'exercici de reflexió teòrica i d'ordenació conceptual que Jeroni Grau va aplicar al cas de la Seu d'Urgell.⁵⁶ Potser l'exemple més comparable amb el text urgellenc, encarregat per primera vegada el 1586 però iniciat a partir de 1608, és la recopilació de disposicions del consell i aspectes de cerimonial de la ciutat de Barcelona duta a terme per Esteve Gilabert Bruniquer.⁵⁷

53. OBIOLS PEREARNAU, *Governar l'arxiu...*, 17, 44, 79.

54. OBIOLS PEREARNAU, *Governar l'arxiu...*, 58, 84-85.

55. Salvador GALCERAN VIGUÉ, *Dietari de la fidelíssima vila de Puigcerdà*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977.

56. Antoni VILA, *Cerimonial dels consellers de la ciutat de Vic*, Vic, Patronat d'Estudis Ausonencs, 1989.

57. *Rúbriques de Bruniquer. Cerimonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona*, Barcelona, Impremta d'Henrich y Companyia, 1912, 5 volums.

Finalment, creiem que cal reivindicar la importància de la Seu d'Urgell, una ciutat petita demogràficament però molt ben connectada amb les tendències del moment. L'existència d'una elit de canonges i professionals liberals, però també de mercaders, paraires i una gran diversitat d'artesans, generava dinamisme econòmic, moviment de mercaderies i persones i consum de productes sumptuaris.⁵⁸ Al seu torn, la connexió intensa amb Barcelona, capital del Principat i principal referent i model urbà durant segles, feia que la Seu d'Urgell participés en les dinàmiques artístiques i intel·lectuals de moda.⁵⁹ També, per la seva funció de capitalitat regional on s'assentaven institucions i elits econòmiques amb ànsies d'ascens social, la ciutat presentava durant el segle XVI un notable ritme constructiu.⁶⁰ En darrer terme, la seva ubicació geogràfica feia que es trobés imbricada en les grans rutes comercials transpirinenques.⁶¹ Tot plegat, igual com el text de Jeroni Grau, ens ofereix una imatge d'una Seu d'Urgell dinàmica i posada al dia, lluny del suposat aïllament i endarreriment amb què bona part de la historiografia ha etiquetat tradicionalment la ciutat.⁶²

58. Vegeu-ne un bon exemple a PUJOL i TUBAU, «Antoni Janer i Catà...», 473-554.

59. Només per exemplificar l'activitat artística de la ciutat durant aquell temps, vegeu Felip PEDRELL i Higiní ANGLÈS, *Els madrigals i la missa de difunts d'en Brudieu*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1921. Pere PUJOL i TUBAU, «L'església de la Pietat, de la Seu d'Urgell», dins *Obra completa...*, 385-406.

60. Al llarg del segle XVI, a més d'obres particulars, hem de destacar actuacions urbanístiques com la construcció de l'actual carrer Major, l'edificació de temples com l'església de la Pietat i la capella de Sant Ermengol del Prat de Segre, les reformes a la catedral i a Sant Domènec i l'inici de grans complexos com els edificis del seminari i dels convents de Sant Agustí i de Sant Andreu dels jesuïtes. OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la Ciutat d'Urgell...*, 32-35.

61. Patrice POUJADE, *Le Voisin et le Migrant. Hommes et circulations dans les Pyrénées modernes (XVIe-XIXe siècle)*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2011. Olivier CODINA VIALETTE, *De fer et de laine. Les vallées andorranes du XVIe au XIXe siècle*, Perpinyà, Presses Universitaires de Perpignan, 2005, 217-241.

62. Creiem que cal atribuir aquesta imatge atàvica de ciutat tancada i impermeable a la situació produïda en segles posteriors, molt especialment en un segle XIX en què, durant el llarg procés d'implantació de l'Estat liberal, la Seu d'Urgell va ser cèlebre pel seu protagonisme a favor de la causa absolutista, al mateix temps que les polítiques de construcció d'infraestructures endegades a partir de la divisió provincial van impedir l'arribada de carreteres i ferrocarrils a la ciutat que, relegada a una posició marginal, no va poder fer realitat la seva industrialització i l'explotació dels recursos minerals del seu entorn, malgrat les nombroses reivindicacions en aquest sentit. Lluís OBIOLS PEREARNAU; Daniel FITÉ ERILL i Josep PORREDON FELIU, «Infraestructures, comunicacions i noves capitalitats. La Seu d'Urgell i la creació de la província de Lleida», dins Ignasi CUADROS VILA i Oriol FORT MARRUGAT (dir.), *La construcció del territori: geografia, identitat i usos polítics*, Valls, Cossetània, 2010, 317-332.